Toespraak van SPD-voorzitter

Sigmar Gabriel, lid van de Duitse Bondsdag,

op het landelijk congres van de

Partij van de Arbeid (PvdA)

op 21 januari 2012

in Den Bosch ('s-Hertogenbosch)

alleen gesproken woord geldt-

1

Beste vrienden, beste Job [Cohen],

Ik was bijzonder verheugd toen Job me een paar weken geleden tijdens zijn bezoek aan Berlijn uitnodigde om op jullie congres te spreken. Want de naam van jullie partij heeft een heel speciale klank voor hele generaties van Duitse en ook Europese sociaal-democraten. Partij van de Arbeid - een trotsere en zelfbewustere naam kun je een sociaal-democratische partij niet geven.

De PvdA heeft vele decennia lang In allerlei opzichten een grote stempel gedrukt op Nederland en de Nederlandse samenleving. Maar jullie programmatische Invloed en jullie politieke voorbeeldfunctie reikt vaak tot ver over de grenzen van Nederland heen. Natuurlijk ook tot bij ons in Duitsland.

Niet alleen daarom is het liberale en ruimdenkende karakter van Nederland voor veel mensen in Duitsland een sociaal-polltlek voorbeeld geworden, en voor veel politici een belangrijk referentiepunt op de meest uiteenlopende terreinen.

Tegelijkertijd bestaat er tussen onze twee partijen een heel bijzondere band. Veel van onze partijgeledingen onderhouden onder meer in het Duits-Nederlandse grensgebied nauwe, intensieve en vriendschappelijke relaties en werken samen aan heel concrete projecten tussen hun gemeenten en regio’s.

Ik ben ervan overtuigd dat de intensiteit en de aard van deze bilaterale samenwerking tussen partijen uniek is, in elk geval in Europa.

Daarom wil ik uitdrukkelijk mijn dank en de waardering van de hele sociaal-democratische partij van Duitsland uitspreken aan allen die zich voor deze samenwerking inzetten!

Maar zoals sommigen van u zich nog wel zullen herinneren, is het ook waar dat de verhouding tussen onze partijen niet altijd zo vriendschappelijk is geweest. In het kader van de hernieuwde toenadering na de Tweede

Wereldoorlog was er jarenlang sprake van soms hevige geschillen over principiële kwesties betreffende het Europabeleid.

Waarschijnlijk zal menigeen zich met name de meningsverschillen herinneren tussen Alfred Mozer en de toenmalige SPD-voorzitter Kurt Schuhmacher, die in die jaren een hartstochtelijke en hevige strijd voerden over het gewenste beleid ten aanzien van Europa.

Met Herbert Wehner, jarenlang onze fractievoorzitter en plaatsvervangend SPD-voorzitter, was Alfred Mozer daarentegen goed bevriend.

Tegenwoordig bestaat er tussen onze partijen en ook tussen Job en mij duidelijkheid: we strijden samen voor een sterk Europa en zijn in vriendschap met elkaar verbonden. Daarom maak Ik graag van de gelegenheid gebruik om enkele gedachten te ontvouwen over de toekomst van Europa en daarmee ook van de sociaal-democratie.

Ik durf te stellen dat we momenteel op een keerpunt staan: het tijdperk van het radicale marktdenken en het neoliberalisme loopt ten einde. De vertegenwoordigers van dat tijdperk staan voor de puinhopen van hun eigen theorieën. Bijna dertig jaar lang hebben ze gepredikt dat vrije markten een absolute voorwaarde zijn voor de vooruitgang van de maatschappij. Zo min mogelijk overheid, en dus ook zo min mogelijk beleid. Zo min mogelijk sociale, ecologische of economische spelregels. Een zo groot mogelijke mate van concurrentie zou resulteren In een optimale efficiëntie die - aldus de theorie - uiteindelijk iedereen ten goede zou komen. Concurrentie niet alleen In de zin van ondernemingen tegen elkaar, maar in het tijdperk van de globalisering vooral ook nationale economie tegen nationale economie, staat tegen staat en uiteindelijk natuurlijk mens tegen mens. Want in de verbeeldingswereld van

de neoliberalen werd het beeld van een mens gereduceerd tot een concurrerend wezen en was solidariteit slechts een andere term voor inefficiëntie en luiheid.

Alles waarvoor sociaal-democraten sinds eind negentiende eeuw hadden gestreden, werd in twijfel getrokken. Dat zou allemaal niet meer deugen voor de 21e eeuw, het nieuwe tijdperk van de globalisering.

Dat was de afgelopen drie decennia de heersende leer, niet alleen in de politiek, maar ook in wat zich “economische wetenschap” noemde.

Nu weten we dat dit alles met de financiële crisis van 2009 volledig is vastgelopen. De vrije en ongereguleerde markten hebben dus duidelijk niet efficiënt gewerkt, maar juist inefficiënt. Honderden miljarden EURO’s en dollars werden verspild en er moesten vergelijkbare bedragen aan te pas komen om mensen wereldwijd te beschermen tegen de economische ramp die door de vrije en onbeteugelde kapitaalmarkten is veroorzaakt.

Degenen die dit gedachtegoed hebben verspreid en tot de heersende leer hebben gemaakt, waren helemaal geen economen, maar theologen. In plaats van wetenschap hebben ze geloofsregels verkondigd. En ze hebben

keiharde belangen behartigd. Belangen die ver van het algemeen belang af staan en die uiteindelijk de markteconomie in gevaar hebben gebracht.

Uiteindelijk moesten de staat en zijn burgers de gevolgen voor de markten opknappen, en niet de veroorzakers op de kapitaal- en financiële markten. Het belangrijkste principe van een markteconomie - dat risico en aansprakelijkheid hand in hand gaan - was buiten werking gesteld. In plaats daarvan beleefde de wereld een 'verlies-socialisme' zonder weerga, waarbij de winsten jarenlang werden geprivatiseerd en de enorme verliezen achteraf werden gesocialiseerd.

En als tegenwoordig iemand vraagt waarom we een belasting voor de financiële markten nodig hebben, dan is hier het antwoord: ik kan geen enkele Europese burger uitleggen dat we niet genoeg geld hebben voor onze scholen of voor de zorg, de ouderenzorg of de publieke infrastructuur, maar dat we wel te hoge schulden hebben die we moeten terugdringen zolang de veroorzakers van deze gigantische staatsschulden geen cent hoeven terug te betalen. Elke bakker moet aan zijn klant BTW in rekening brengen. Elk klusbedrijf, elke middenstander, elke zelfstandige. Alleen van de financiële markten, waar inmiddels allang weer miljarden worden verdiend, wordt geen enkele bijdrage gevraagd om de gigantische schulden in Europa af te betalen die we juist door deze financiële markten hebben moeten maken. Daarom ben ik voor de invoering van een belasting op financiële transacties in Europa. Het is een kwestie van fatsoen en van publieke moraal dat we de gevolgen van het onbeteugelde financieel kapitalisme in Europa niet alleen door de gewone mensen laten betalen.

En ja, ik ben er ook voor om deze belasting in eerste instantie eventueel alleen in de Eurozone in te voeren. Ik ken natuurlijk ook het tegenargument: dan verlaten de kapitaalmarkten de eurozone en gaan ze naar Londen of Singapore. Dat is natuurlijk een risico. Maar in de eerste plaats is de Eurozone financieel nog steeds erg interessant en valt er hier ook ondanks een belasting voor de financiële sector uiteindelijk veel te verdienen.

Tenslotte is ook het financiële centrum Londen de afgelopen 400 jaar niet verlaten, ook al wordt daar wel al heel lang een beursbelasting geheven en in de meeste Europese landen niet. En ten tweede: ik was ooit minister van milieu. Telkens als we maatregelen voor de gezondheid of het milieu wilden invoeren, kregen we eerst te horen dat je dat nooit alleen in Duitsland mocht doen, want dan dreigde de hele Duitse economie in te storten. Het tegendeel is gebeurd: de milieubescherming heeft ons er efficiënter en beter op gemaakt, en Duitse maatstaven zijn binnen en buiten Europa alweer geruime tijd de norm.

We hebben de opbrengsten uit de belasting van de financiële markten in Europa nodig omdat we twee dingen tegelijkertijd moeten doen. Zeker, we moeten schulden verminderen. Maar we zien momenteel toch juist hoe dit eenzijdig inzetten op begrotingsbezuinigingen veel landen in Europa in een steeds diepere crisis stort. Dat is de grote fout van de Duitse kanselier Angela Merkel: zij dwingt de landen van Europa tot steeds verdergaande bezuinigingen en ziet lijdzaam toe hoe de nationale economieën als gevolg daarvan door de knieën gaan en de schulden uiteindelijk groter zijn dan daarvoor.

We kunnen in Europa onze te grote staatsschulden niet alleen oplossen door begrotingsbezuinigingen, maar hebben tegelijkertijd initiatieven voor groei en werkgelegenheid nodig. Alleen op die manier zullen we de schulden stuk voor stuk verminderen en kunnen we de mensen in Europa weer hoop geven.

En hoop is dringend noodzakelijk in Europa: meer dan 45 procent jeugdwerkloosheid in Griekenland en Spanje, ruim 30 procent in Italië en ruim 20 procent in Groot-Brittannië en Frankrijk: in Europa groeien jongeren op die de EU eerder associëren met uitzichtloosheid en angst dan met optimisme en zin in de toekomst. Maar het zijn precies deze jonge mensen waar Europa het over een paar jaar van moet hebben.

Terwijl er toch genoeg werk is in Europa. Sinds enkele jaren denken grote ondernemingen en de EU erover na hoe ze uit de zon in de Sahara stroom kunnen winnen en naar Europa kunnen brengen. Eigenlijk vind ik dat de stroom van de zon in de Sahara in de eerste plaats prima op zijn plek is in Afrika zelf, bijvoorbeeld om drinkwater uit zeewater te halen in plaats van daarvoor dure olie te verbranden.

Maar waarom passen we het idee van zonnestroom niet in Europa toe? In Andalusië, in Griekenland, in Portugal en in Italië? Als door hernieuwbare energiebronnen alleen al in Duitsland 350.000 nieuwe banen zijn gecreëerd, hoeveel meer zouden we er dan in Europa kunnen scheppen?

Of waarom zetten we er niet op in om energie te sparen? In miljoenen huizen verwarmen we in de winter door de gebrekkige isolatie eerder de voortuin dan de woonkamer. Hier ligt werk voor duizenden mensen in de industriële en ambachtelijke sector.

Ja, we willen in Europa schulden verminderen. En we hebben ook behoefte aan een schuldenrem in onze grondwetten. Maar daarnaast hebben we ook een tweede Marschallplan nodig voor groei en werkgelegenheid in Europa. En ook daarvoor kunnen we niet zonder de belastingopbrengsten uit de financiële markten.

We mogen de mensen in Europa - met name in de crisislanden in het Zuiden - niet zonder perspectief laten zitten. Europa zal niet blijven bestaan als we in de interne markt alleen het recht kennen van de economisch sterkere die alleen naar zichzelf kijkt en zich niet om de anderen bekommert.

Dat is helaas de indruk die mijn land Duitsland op dit moment wekt. Veel mensen beleven de laatste paar maanden ook een Europa waarin niet meer over de juiste weg wordt onderhandeld en compromissen worden gesloten, maar waarin dit politieke proces van onderhandeling en het streven naar compromissen voor het eerst in de geschiedenis van de Europese Unie na de Tweede Wereldoorlog moet wijken voor macht. En helaas is Duitsland het uitgangspunt van deze ontwikkeling.

Natuurlijk is het goddank geen militaire macht die Duitsland uitoefent. Daar hoeft niemand bezorgd om te zijn. Maar het punt is dat de economische macht van Duitsland net zo min mag worden misbruikt om het Duitse beleid aan andere landen in Europa op te dringen.

Ik weet dat je in Duitsland op veel bijval mag rekenen als je suggereert dat de anderen in Europa pas op de plaats moeten maken, wat we van hen verlangen; tenslotte zouden wij - de Duitsers - ook het meeste betalen. Het is dan ook eenvoudigweg een kwestie van binnenlands-politieke berekening wanneer de conservatieve Duitse bondskanselier haar woordvoerders laat verkondigen dat er in Europa eindelijk weer Duits wordt gesproken.

Veel opvolgers van de huidige bondskanselier zullen flink aan de bak moeten om de rampzalige indruk ongedaan te maken die de Duitse politiek momenteel in Europa maakt.

En dat terwijl er veel tijd is geweest om het in de EU eens te worden over de juiste maatregelen in de omgang met de crisis: ruim twee jaar lang heeft de conservatief-liberale bondsregering van mijn land Duitsland geaarzeld en gedraald. Ruim twee jaar heeft de Duitse bondskanselier staan toekijken hoe de crisis in Griekenland uitgroeide tot een crisis in heel Europa. Meer dan twee jaar lang heeft ze op een Europese uitdaging gereageerd met nationale antwoorden. Eerst zou er helemaal geen hulp voor Griekenland komen - in elk geval niet uit Duitsland. Toen geen reddingsscherm. Toen dat niet meer ging, een beperkt reddingsscherm tot 2013. Vervolgens een reddingsscherm dat ook daarna moest blijven bestaan. En toen ook dat niet meer voldeed, werden de reddingsschermen alsmaar groter en groter.

Overigens kan dit geaarzel en gedraal van de Duitse bondskanselier natuurlijk worden verklaard uit het feit dat volgens de ideologie van conservatieven en liberalen in Europa alleen een interne markt en een eurozone zonder gemeenschappelijke verantwoordelijkheid bestaan.

Conservatieven en neoliberalen hebben geen antwoord op het falen van hun neoliberale markttheorieën. De conservatieven kijken verbijsterd toe hoe de door hen verdedigde waarden zoals prestatie, verantwoordelijkheidsbesef, menselijke maat en balans geruïneerd zijn door hebzucht, onverantwoordelijkheid en mateloosheid. En de neoliberalen geloven nog steeds dat het allemaal niet meer was dan een bedrijfsongeval.

In deze veel te lange fase van afwachten en kleine trippelpasjes is met name door de Duitse bondsregering veel tijd verspild. Tijd die we hadden kunnen gebruiken om in Europa het geboortegebrek van de euro aan te pakken: het ontbreken van een gemeenschappelijk financieel, fiscaal en economisch beleid. Zonder dit element kan geen enkele gemeenschappelijke muntunie op termijn overleven.

Vanzelfsprekend is dat een moeilijke weg, want uiteindelijk staan ook soevereiniteitsrechten ter discussie. Wie de voordelen van een gezamenlijke munt wil hebben, moet er ook iets voor inleveren. En dat zullen ook nationale soevereiniteitsrechten zijn. Niemand kan verwachten dat er in de crisis bijvoorbeeld Europese solidariteit wordt verleend zonder dat er een Europese invloed is op de ontwikkeling in de crisislanden.

Maar in plaats van deze weg te bewandelen hebben wij Duitsers - heeft onze conservatieve bondskanselier - lang gedaan alsof het ons niets aangaat.

Ik zeg: natuurlijk gaat het ons Duitsers iets aan. Niet in de laatste plaats uit welbegrepen economisch eigenbelang. Want 60 procent van de Duitse export gaat naar Europa. Wie moet de Duitse auto’s, de Duitse

machines of de Duitse chemische producten kopen als overal om ons heen het ene buurland na het andere steeds verder afglijdt in de crisis? Op den duur gaat het ons Duitsers alleen goed als het alle anderen om ons heen ook goed gaat.

Maar ook politiek gezien gaat het ons Duitsers iets aan als onze buren in de problemen zitten. Ten eerste hebben onze buren ons in de afgelopen eeuw twee keer vergeven en ons geholpen toen het tegendeel meer dan begrijpelijk zou zijn geweest. En in de tweede plaats: Europa heeft alleen een toekomst als we ervoor zorgen dat er geen spanningen meer

ontstaan en dat het centrum en de periferie niet uit eikaar drijven. Ook dat is wat de geschiedenis ons Duitsers leert.

Dit alles wordt door de Duitse bondskanselier genegeerd. Sterker nog: van haar stamt de uitspraak dat we nu eenmaal “marktconforme democratieën” nodig hebben. Dat is in Duitsland onlangs verkozen tot een van de lelijkste uitdrukkingen van het jaar.

Wij sociaal-democraten zeggen: dat is nu precies wat we niet nodig hebben. We hebben wel democratieconforme markten nodig.

De crisis die we momenteel beleven is dan ook meer dan alleen een economische crisis. Het is een vertrouwenscrisis. En we moeten alles doen om ervoor te zorgen dat deze crisis geen crisis van de democratie wordt. Dat is nu de taak van de politiek!

Als er dus een taak voor de sociaal-democratie is weggelegd, is dat het terugwinnen van het vertrouwen in de democratie en de kracht ervan. Wij willen het primaat van de politiek terugveroveren. Omdat alleen democratische politiek gerechtigd is beslissingen over de toekomst van miljoenen mensen te nemen.

Daarom is het weer tijd om te discussiëren over de fundamentele vraag over de toekomst van ons economisch en maatschappelijk model, en om een nieuw concept te ontwikkelen voor de manier waarop we onze samenleving in de 21e eeuw willen organiseren.

Ik durf de stelling aan dat als we er niet in slagen dit internationale, ontketende financiële marktkapitalisme te civiliseren, niet alleen de sociaal-democratie geen toekomst meer heeft, maar ook de democratie zelf in gevaar komt. De geschiedenis in Europa leert ons dat democratie niet functioneert zonder sociale gelijkheid.

Daarom willen en moeten wij sociaal-democraten het kapitalisme voor de tweede keer beteugelen. We willen de sociale markteconomie terugveroveren.

Europa moet eindelijk ook een sociaal Europa worden - anders zullen we er niemand meer enthousiast voor kunnen maken. Een sociaal Europa betekent niet dat in alle Europese landen hetzelfde niveau en dezelfde

sociale stelsels moeten bestaan. Maar een sociaal Europa mag de mensen, de werknemers en hun gezinnen niet meer tegen elkaar uitspelen.

Het mag niet zo zijn dat het beginsel van gelijk loon voor gelijk werk op dezelfde plaats in strijd is met de regels voor de interne markt, waardoor de opdracht naar de onderneming gaat die de laagste lonen betaalt.

En het kan ook niet zo zijn dat de mensen in Europa tegen elkaar worden uitgespeeld door de concurrentie om de laagste belastingen en de slechtste sociale systemen.

Niemand kan hier beter iets aan veranderen dan wij sociaal-democraten. We hebben nog niet op elke vraag een antwoord, maar we hebben wel al meer dan honderd jaar het juiste kompas: vooruitgang was en is voor ons altijd meer dan alleen technische of economische vooruitgang. Vooruitgang betekent voor ons altijd: meer vrijheid, meer democratie, meer gelijkheid en meer rechtvaardigheid. Dat is ons kompas. Daarmee hebben we onze nationale staten ruim een eeuw lang in de goede richting gestuurd. Het is nu zaak om dat gezamenlijk voor ons continent te gaan doen.

Ik zei zojuist dat we het kapitalisme voor de tweede keer moeten beteugelen. Maar dat gaat ons op nationaal niveau alléén niet meer lukken. Als we de markten democratieconform willen inrichten, als we willen dat de rechten op sociale zekerheid en een gezonde leefomgeving weer serieus worden genomen, moeten we vechten voor internationale spelregels. En daarmee moeten we in Europa beginnen.

In onze eigen landen kunnen we vaak geen sociale zekerheid meer garanderen. Toch hebben de mensen behoefte aan een eigen vaderland dat zekerheid biedt. Dit nieuwe vaderland moet Europa worden.

Niet als een belofte van het paradijs, die doet alsof alle veranderingen en concurrentie tot het verleden zouden behoren. Maar wel als een plek die meer kent dan alleen genadeloze concurrentie en die zorgt voor veilige grond onder de voeten, in een zee van veranderingen.

Europa komt niet in de plaats van de nationale staat, maar vult die aan. Eigenlijk is Europa voor de nationale staten op ons continent zelfs de enige kans om van betekenis te blijven. Want de opkomende landen zoals China, India, Latijns-Amerikaanse en ook Afrikaanse landen zullen geen 27 staats- en regeringsleiders achter elkaar opbellen om ze te vragen naar hun mening over de globalisering, de wereldhandel, oorlog en vrede of mensenrechten.

Ofwel spreekt Europa in de toekomst met één stem, of we hebben met ons allen helemaal geen stem meer.

Als Europa de afgelopen zestig jaar naar binnen gekeerd was om door samenwerking en gezamenlijke ontwikkeling eindelijk vrede te scheppen op het continent na de verschrikkelijke ervaringen van de twee wereldoorlogen, dan komt daar nu nog een nieuwe taak bij: Europa moet de belangenbehartiger van de Europese burger in de wereld worden. Voor meer vrijheid, meer democratie, meer gelijkheid en meer rechtvaardigheid.

Voor ons sociaal-democraten in Europa is dit project veel meer dan alleen een gemeenschappelijke markt. Europa is vooral een idee over het samenleven van de mensen en volkeren.

De Europese gedachte stelt het algemene belang boven het individuele belang.

De Europese gedachte stelt de culturele veelzijdigheid boven de dwang tot aanpassing,

de levenskwaliteit boven het verzamelen van rijkdom,

de duurzame ontwikkeling boven de onverantwoorde uitbuiting van mens en natuur. De Europese gedachte stelt bovendien samenwerking boven eenzijdige machtsuitoefening.

Het is dit idee van Europa dat ons als sociaal-democraten moet aandrijven.

Als we dit Europa weer vitaal willen maken en als dit Europa succes wil hebben, moet het een sociaal en democratisch Europa zijn, bij voorkeur een sociaal-democratisch.

Een Duitse journalist schreef onlangs:

“Zolang het Europese project zich alleen presenteert als een belangengemeenschap voor het bedrijfsleven en niet als een belangengemeenschap voor zijn burgers, zal het draagvlak in Europa niet toenemen.” -

Hij heeft gelijk. In Nederland, Frankrijk, Duitsland, in alle Europese landen moet de sociaal- democratie ervoor vechten dat de mensen weer merken dat Europa de belangengemeenschap is voor de burgers in dit land. Wij willen economisch succes verbinden met sociale samenhang en ecologische duurzaamheid. En we willen dat ook mogelijk maken voor onze kinderen en kleinkinderen. Dat, beste mensen, is ons idee voor Europa.

Ook staat voor ons buiten kijf dat bij deze Europese democratie ook een sterk parlement hoort. Noch een anonieme bureaucratie noch de hectische topontmoetingen van staats- en regeringsleiders kunnen voor de burgers van Europa spreken. Dat kan alleen een vrij gekozen parlement. Maar daarvoor moet dat parlement in Europese kwesties eindelijk het eerste en ook het laatste woord hebben.

Beste vrienden,

ik voorspel jullie dat de zaken weer ten goede gaan keren. In Denemarken leveren de sociaal-democraten weer de premier in de persoon van Helle Thorning-Schmidt. Nog maar een paar dagen geleden is mijn vriend Martin Schuiz tot voorzitter van het Europees Parlement gekozen. In Frankrijk heeft de Europese sociaal-democratie een goede kans om na Francois Mitterand in de persoon van onze vriend Francois Hollande weer een socialist als president te installeren.

Ook in Duitsland gaat het goed; in de laatste negen deelstaatverkiezingen zijn we goed uit de bus gekomen en in veel deelstaten leveren we weer de premier.

Het is nu alleen zaak dat we de kansen die zich voordoen ook benutten, zodat in Duitsland en Nederland voortaan weer sociaal-democratische regeringsleiders de verantwoordelijkheid dragen.

Ook een gemeenschappelijk en onmiskenbaar sociaal-democratisch perspectief voor Europa is hiervoor een belangrijke voorwaarde.

Het lijdt geen twijfel dat er onverminderd veel afhangt van onze inzet in onze eigen landen. Maar uiteindelijk zullen we alleen succes hebben als onze burgers ook een gezamenlijk sociaal-democratisch beeld hebben van hoe we in Europa samen leven. Want de sociale en ecologische spelregels die we nodig hebben, kunnen we alleen op Europees niveau verwezenlijken - niet meer alleen nationaal.

De conservatieven en liberalen hebben hierbij gefaald. Hun Europa eindigt nog steeds bij de grenzen van de interne markt. Zij kunnen zich geen Europa voorstellen dat op alle terreinen gezamenlijke ontwikkelingsdoelen nastreeft, een Europa dat ook solidariteit en sociale zekerheid biedt en een democratisch Europa met een parlement dat altijd het laatste woord heeft. Daarom blijft hun Europa technocratisch en bereikt het de mensen niet.

Het is nu aan ons dat te veranderen. Dat is de belangrijkste taak van dit decennium. En omdat het een sociaal-democratische taak is, wordt dit een sociaal-democratisch decennium.

En wij Duitse sociaal-democraten zouden deze uitdaging graag samen met jullie aangaan. Hartelijk dank voor de aandacht.